

УДК 339.726.2

О. М. ШАРОВ,
*професор, доктор економічних наук,
завсектором Національного інституту стратегічних досліджень
(Київ)*

ВИХІД З КРИЗИ: УРОКИ "ПЛАНУ МАРШАЛЛА" ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ *

Розглянуто досвід реалізації "плану Маршалла" у післявоєнній Європі, на основі чого зроблено висновки щодо можливості його використання у відновленні економіки України. Вказано конкретні уроки, які мають допомогти при практичній реалізації "плану Маршалла", а також названо конкретні організаційні кроки, що необхідно здійснити для запровадження "нового плану Маршалла" для України.

Ключові слова: "план Маршалла", економіка України, міжнародна фінансова допомога, відновлення економіки.

O. M. SHAROV,
*Professor, Doctor of Econ. Sci.,
Head of a sector National Institute for Strategic Studies
(Kyiv)*

OUT OF THE CRISIS: THE "MARSHALL PLAN" LESSONS AND PROSPECTS FOR UKRAINE

The experience of realization of the "Marshall Plan" in post-war Europe is analyzed. On this basis, some conclusions regarding a possibility to use it for rebuilding Ukraine's economy are made. In this context, the author indicates the specific lessons of the "Marshall Plan", which should help in a practical realization of the "Marshall Plan", as well as the specific organizational steps, which has to be done to implement a "new Marshall Plan" for Ukraine.

Keywords: "Marshall Plan", Ukraine's economy, international financial support, economy rebuilding.

У дискусії, яка була започаткована ще минулого року [1] і продовжується на сторінках журналу "Економіка України", не враховано змін, які відбулись останнім часом у зв'язку з подіями на Сході України. Тепер вихід з кризи потрібно шукати практично в умовах "післявоєнного" відродження економіки, звертаючись при цьому до історичного досвіду.

Шаров Олександр Миколайович (Sharov Oleksandr Mykolaiovych) – e-mail: osharov@niss.gov.ua.

* Матеріал публікується в порядку дискусії, започаткованої академіком НАН України В.М. Гейцем і членом-кореспондентом НАН України А.А. Гриценком статтею "Вихід з кризи (Роздуми над актуальним у зв'язку з прочитаним)" // Економіка України. — 2013. — № 6. — С. 4–19.

На початку січня 2014 р. більше 40 вчених з різних країн світу звернулися до своїх урядів із закликом створити для України “новий план Маршалла” [2]. На жаль, здається, що уряди не почули або, у всякому разі, не прислухалися до цього. Втім, політики та громадськість продовжують наполягати на втіленні цієї ідеї. Відомий в Україні вчений Петерсонівського інституту міжнародної економіки (США) А. Аслунд, на нашу думку, абсолютно слушно вказав на два важливі моменти, які роблять актуальною для України тему “нового плану Маршалла”: по-перше, причиною економічної катастрофи він вважає війну, яку Кремль розпочав проти України, а по-друге, Україна потребує відновлення своєї економіки “як Європа після Другої світової війни” [3]. І хоча говориться про “новий план Маршалла”, насправді йдеться про якийсь “дубль 2”, адже “план Маршалла” – це просто “світовий бренд”, загальновідомий взірць ефективної програми міжнародної допомоги з відродження економіки. За його відсутності ми могли б говорити про “новий план Дауеса”, “новий план Янга”, навіть, скоріше, доречно було б говорити про “новий ленд-ліз”. Але оскільки синонімом програми міжнародної допомоги є “план Маршалла”, дозволимо собі невеликий історичний екскурс, щоб нагадати про його уроки, які можуть бути корисними і сьогодні.

“План Маршалла” виник у межах “доктрини Трумена”, яка стала відповіддю на промову У. Черчілля, в якій він повідомив про те, що СРСР “опустив залізну завісу в Європі від Щецина на Балтиці до Трієста на Адриатиці” [4]. На продовження цієї доктрини американський держсекретар Дж. Маршалл у промові в Гарвардському університеті (1947 р.) закликав до надання масивної економічної допомоги у відновленні післявоєнної Європи. Тоді це була помітна новація, оскільки вперше іноземна допомога використовувалася для досягнення **внутрішніх** політичних та економічних цілей. США в рамках спеціально розробленої “Програми європейського відновлення” виділили країнам-реципієнтам 17 млрд. дол. (за нинішніми цінами – це майже 160 млрд. дол.), при тому, що потреба в зовнішньому фінансуванні сягала, за розрахунками, 22 млрд. дол. [5, р. 127]. Фактично було використано приблизно 13,5 млрд. дол. [6], що виявилось цілком достатньо для досягнення поставлених цілей. Звісно, розподіл коштів був не зовсім рівномірним, але оскільки сьогодні ми говоримо про програму допомоги для однієї країни, то проблему диференціації допомоги в даному разі можна залишити поза аналізом.

Для нас важливо, що для управління програмою було створено спеціальну установу – Адміністрацію економічного співробітництва, яка діяла під юрисдикцією країни-донора (тобто США), була підзвітна двом міністерствам – закордонних справ (Державному департаменту) і торгівлі – і очолювалася відомим бізнесменом, колишнім керівником корпорації “Студебекер” П. Гофманом. Як партнер (або “дзеркальна структура”) в країнах-реципієнтах були утворені національні відділення. Іншою спеціальною установою стала Організація європейського економічного співробітництва (ОЄЕС), яка займалась управлінням фінансовими фондами, тоді як ЕКА (ECA – Economic Cooperation Administration) – рухом матеріальних цінностей (товарів). Якщо Адміністрація економічного співробітництва була суто американською установою, то створена того ж (1948) року ОЄЕС мала вже загальноєвропейський характер (до неї входило 16 країн) і відповідала за підготовку програм економічних заходів. Серед її завдань головне

місце відводилося створенню системи багатосторонніх розрахунків, що мало неабияке значення за умов відсутності конвертованості національних валют. На практиці це завдання було вирішено шляхом створення Європейського платіжного союзу, в рамках якого було започатковано компенсаційний фонд для збалансування дефіцитів у розрахунках між країнами-членами в межах встановлених для кожної країни квот. Функціонування цієї системи дозволило західноєвропейським країнам забезпечити прийнятний механізм взаємних розрахунків до моменту, коли наприкінці грудня 1958 р. їх валюти стали конвертованими у відношенні до долара США. ОЄЕС створила також спеціальний Європейський фонд з метою пом'якшення для європейських компаній негативних наслідків зростання конкуренції. Для нас важливо звернути увагу на те, що фінансовий механізм мав два варіанти застосування (залежно від специфіки країн-реципієнтів): бюджетний і банківський. Якщо в першому варіанті (зокрема, у Франції) кошти проходили через бюджет, то у другому (у Німеччині та Австрії) — через банки, що забезпечувало ретельніший контроль за їх цільовим використанням. В Австрії такі операції проходили через Національний банк, а в Німеччині — через спеціально створений банк (який існує і нині) — "KfW" (Kreditanstalt für Wiederaufbau — Інститут реструкційного кредитування). Банківська модель дозволила не тільки краще забезпечити контроль за цільовим використанням фондів, але й залучала кошти в національній валюті (за рахунок яких створювалися так звані "зустрічні фонди" — counterpart funds). Прикладом найбільш успішного та відомого "зустрічного фонду" став німецький державний банк "KfW", який було створено саме з метою управління такими фондами. У результаті даного підходу 40% інвестицій у вугільну промисловість країни було здійснено через "зустрічні фонди". Цей спеціальний фонд (ERP Fund) був призначений для фінансування програми об'єднання Східної та Західної Німеччини. Він використовується для кредитування економіки і сьогодні*.

Кошти, які надходили західноєвропейським урядам згідно з "планом Маршалла", використовувалися одним з двох способів. Насамперед, ураховуючи післявоєнну виснаженість валютних резервів цих країн, вони витрачалися безпосередньо на імпортові закупівлі в основному із США, але це не було жорсткою умовою надання допомоги, а лише загальнопоширеною практикою, оскільки на перших етапах інші країни були просто не спроможні запропонувати необхідні товари (хоча, звісно, були певні зловживання та випадки використання ситуації для економічного знищення потенціальних конкурентів). Інший варіант полягав у створенні за рахунок американських коштів "зустрічних фондів" у національних валютах. Такі фонди поповнювалися з платежів у національній валюті за імпортовані товари, а отримані кошти направлялися на кредитування місцевих підприємств. За правилами, 40% цих коштів використовувалися для сплати боргу, стабілізації валюти та інвестування у непромислові проекти, а 60% повинні були інвестуватись у розвиток промисловості, що відіграло важливу роль у відновленні економічного потенціалу Європи (наприклад, як це робив уже згаданий "зустрічний фонд" — німецький державний банк "KfW").

В Австрії управління спеціальними фондами здійснювалося через Національний банк (Oesterreichische Nationalbank — OeNB), що дозволило країні фактично

---

* Wiederaufbau Deutschland mit finanzieller Hilfe der Alliierten / KfW [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.kfw.de/KfW-Konzern/%C3%9Cber-die-KfW/Identit%C3%A4t/Geschichte-der-KfW/Themenfelder/Marshallplan-und-ERP>.

не повертати кредити: зарахування коштів спецфондів до валютних резервів центрального банку дозволяло, відповідно, збільшувати грошову масу в обігу у формі кредитів рефінансування, які не зменшувались і після того, як валютні кошти поверталися США. Спеціальні фонди ERP в Австрії також були використані для додаткової капіталізації підприємств [5, р. 137], яка забезпечила їх необхідними оборотними коштами. Така модель сприяла залученню ПІІ [7], які, по суті, стали додатковим елементом “плану Маршалла”.

“План Маршалла” також включав деякі допоміжні елементи, які забезпечували більш високу ефективність використання фінансових ресурсів. Зокрема, це стосувалося передання європейцям американського досвіду в управлінні та організації виробництва шляхом створення так званих спеціальних “місій продуктивності”, що помітно сприяло підвищенню рівня продуктивності праці. Першу таку місію було проведено влітку 1949 р., коли команда з 16 французьких бізнесменів, інженерів і кваліфікованих робітників прибула до США на піврічний тур заводами важкого електричного обладнання. До моменту завершення “плану Маршалла” було організовано майже 500 таких місій, у рамках яких 4700 “місіонерів” відвідали американські фабрики, ферми, магазини та офіси *. Це була фактична сторона справи.

Стосовно “плану Маршалла” виникло багато міфів, а нам, оцінюючи його досвід, бажано все ж таки знати реалії. За радянських часів у нас теж багато говорили про “план Маршалла”, здебільшого підкреслюючи його антикомуністичну спрямованість. Насправді він дійсно мав “антикомуністичну спрямованість”, тобто його метою було відновлення економіки для протистояння “комуністичній експансії” (у тому числі у вигляді вже забутого нині “плану Молотова”, який став, по суті, вимушеною альтернативою “плану Маршалла” для багатьох країн Східної Європи **). Втім, з ідеологічної точки зору багато хто оцінював його принципи, якщо не як комуністичні, то, принаймні, як соціалістичні [8].

Слід мати на увазі, що американська післявоєнна економічна доктрина взагалі не була такою вже ліберально-ринковою, як нам здається тепер. Характерно, що коли одного дня Л. Ерхард ліквідував карткову систему розподілу, якийсь американський полковник гнівно запитав його: “Як Ви посміли послабити карткову систему, коли скрізь дефіцит продуктів?”. І почув у відповідь: “Я не послабив її, а повністю скасував! Тепер єдиною карткою буде... німецька марка”. А на зауваження генерала Л. Клея (який відповідав за економіку в окупаційній зоні – Бізонії), що американські радники вважають це помилкою, Л. Ерхард відповів: “А Ви не слухайте їх – мої радники говорять те саме” [9]. Так, ані генерал Л. Клей не був “зіркою” американської економіки, ані реформи Л. Ерхарда не входили до “плану Маршалла”, але це було те середовище (кадрове та ідеологічне), в якому здійснювався “план Маршалла”. Отже, він не насаджував ринкові відносини, а використовував їх найбільш ефективно там, де реципієнти допомоги самі розуміли ефективність ринкової системи.

* International Cooperation Administration, European Productivity and Technical Assistance Programs, A Summing Up, 1948-58. – Paris, 1959. – 139 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://publishing.cdlib.org/ucpressebooks/view?docId=ft4w10060w&chunk.id=d0e1606&toc.id=&brand=ucpress>.

** Statement by Molotov. – Paris, 1947. – July 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/f692bc11-0049-4b78-ba99-bc0ac81aedeb/publishable_en.pdf.

Досить поширеною є думка, що "план Маршалла" мав масовий характер і буквально переповнив Європу американськими доларами. Але насправді "доларовий голод" (dollar gap) змінився "доларовим пересиченням" (dollar glut) тільки на початку 1960 р., коли валюти західноєвропейських країн стали конвертованими. "План Маршалла" зовсім не був таким масштабним — уся допомога Німеччині становила менш як 5% її національного доходу. У цілому для країн-реципієнтів вона не перевищувала 2,5% національного доходу, або 20% загальних інвестицій [10]. До того ж, країни, які отримали найбільше грошей (Великобританія, Швеція, Греція), розвивалися тоді досить повільно, а найвищі темпи продемонстрували ті, хто отримав найменше, — Німеччина та Італія [6]. Але відновлення розпочалося лише тоді, коли були оздоровлені фінансова і монетарна системи. Слід зазначити, що Бельгія взагалі відродила свою економіку першою — ще до початку "плану Маршалла".

Нарешті, найбільш поширений у нас міф полягав у тому, що "план Маршалла" передбачав придбання тільки американської продукції, і тому сприяв американському експорту та зростанню заборгованості країн-реципієнтів. Насправді придбання американської продукції не було обов'язковою умовою, хоча часто реальність не залишала іншого варіанта (хоча, звісно, траплялись і випадки прямого зловживання і витіснення з ринку потенціальних конкурентів, що, проте, суттєво не вплинуло на результати запровадження "плану Маршалла" в цілому). Утім, навіть після завершення програми у 1953 р. частка Великобританії в американському експорті становила всього 5%, а Німеччини — 2%. Щодо боргів, то, як показує розгляд банківського механізму фінансування "плану Маршалла", фактично їх взагалі не було: приблизно 90% наданих коштів виявились грантами для західноєвропейських держав, але для підприємств, які безпосередньо використовували кошти, вони мали кредитний характер. (Щоправда, Німеччина повернула частину з них, але це стосувалося, головним чином, довоєнних репараційних боргів, які новий уряд країни принципово вирішив погасити).

Які ж уроки історичного "плану Маршалла" є важливими для нас сьогодні? *Перший урок* полягає в тому, що план економічної допомоги такого масштабу має бути складовою частиною більш глобальної доктрини, яка чітко визначила б місце України в сучасному світі. Протягом останніх десятиліть відбувається ревізія "світового порядку", і тому потрібна "нова доктрина Трумена" для протистояння тим, хто хоче досягти такої зміни військовим шляхом (як це було за часів "плану Маршалла"). Зокрема, це стосується реальної доктрини зупинення "російської експансії" з метою виправлення того, що В. Путін називає "найбільшою геополітичною катастрофою" ХХ ст., а ми — "крахом комуністичного режиму та здобуттям незалежності".

Другий урок — це інтеграційна спрямованість "плану Маршалла", який став першим етапом сучасної євроінтеграції. **"План Маршала" був, по суті, першим елементом реальної європейської економічної інтеграції**, оскільки передбачав скасування торговельних бар'єрів і створення інститутів координації економічної політики в межах Європи. Згідно з початковим планом, він повинен був поширитися на всі європейські країни, включаючи СРСР та країни соціалістичної демократії. Причому спочатку йшлося лише про фінансування доларового дефіциту торговельного балансу, але згодом стало зрозумілим, що справжня проблема полягає в необхідності кредитування ключових галузей і підприємств. Вагомим

інструментом євроінтеграції стала і ОЄЕС, на основі якої було створено Організацію економічного співробітництва та розвитку, яка і нині залишається важливим елементом міжнародної системи економічних відносин.

Сьогодні ЄС опинився “біля наших воріт”. Навіть якби ми не хотіли йти до Європейського Союзу – він уже навколо нас. Тому цілком логічно, щоб “новий план Маршалла” враховував потреби України саме в контексті нещодавно ратифікованої Угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі з ЄС. Це мають бути дві сторони однієї медалі.

З організаційної точки зору хотілось би звернути увагу на *третій урок* – створення спеціальної установи з управління “планом Маршалла”, яку очолював досвідчений та шанований у світі бізнесмен. Це стосується й інших спеціальних органів, не в останню чергу – установ банківського механізму фінансування.

Четвертим уроком є наявність надійної програми економічних реформ, які виходили від країн-реципієнтів. “План Маршалла” був успішним там, де країни допомагали самі собі на основі спільної та прийнятої суспільством програми відновлення економіки. “План Маршалла” виявився корисним для всіх сторін там, де він **тільки допомагав** країнам-реципієнтам відновлювати економіку, а не підміняв собою їхні власні зусилля. (Хоча, звісно, така допомога сприяла відновленню, так само як і допомога Євросоюзу сприяла євроінтеграції його нових членів).

П'ятий урок. “План Маршалла” був ефективним, тому що це була “швидка допомога”: Дж. Маршалл виступив з ініціативою у червні 1947 р., за рік він вже почав діяти, а ще за три роки – успішно завершився.

Шостий урок полягає в тому, що важливо мати впливового політика-“важковаговика”, який би став “новим Дж. Маршаллом”, щоб проштовхнути такий амбітний план і “надати йому прискорення”.

На закінчення спробуємо накреслити порядок денний “нового плану Маршалла” для України. Ще раз наведемо слова його автора про те, що “ініціатива повинна виходити від Європи” [11]. У даному разі мається на увазі необхідність, насамперед, отримати чіткий сигнал про готовність надати Україні серйозну системну фінансову допомогу для підтримки економічного відновлення. Потрібно згадати А. Аслунда, який також говорить про надання Україні фінансової допомоги у вигляді грантів, а не кредитів (оскільки в останньому випадку Україна може стати неплатоспроможною) [3]. Для цього необхідно провести міжнародну донорську конференцію та прийняти відповідні рішення. Перший етап такої конференції вже відбувся 8 липня 2014 р. в Брюсселі, втім, поки що конкретних рішень не прийнято *. Мова повинна йти, ще раз підкреслимо, про *серйозну системну фінансову допомогу* в сумі, принаймні, 20 млрд. дол. (А. Аслунд у своїй статті в “Financial Times” говорить навіть про 30 млрд. дол. у вигляді грантів [3]). Причому спочатку має бути оприлюднена сума, а потім під неї розроблена програма, оскільки інакше все може завершитися лише великою кількістю незатребуваних розрахунків, які потім будь-яке міністерство може надати у будь-яку мить.

Другий пункт порядку денного – це “план дій”. Знову згадаємо слова Дж. Маршалла про ініціативу. Тепер йдеться про те, що англійською мовою називається

* In Brussels, international donors agree to further support reforms in Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.urm.lt/default/en/news/in-brussels-international-donors-agree-to-further-support-reforms-in-ukraine>.

"Program Ownership" – "належність програми". Програма відновлення економіки має бути **своєю** для **всіх** її виконавців, тобто підготовлена на основі прозорої дискусії у результаті широкого експертного обговорення. Має бути досягнуто консенсусу, а не просто схвалено чергову урядову програму. Звичайно, багатосторонній консенсус – нелегка справа. З приводу головних пріоритетів "нового плану Маршалла" вже були висловлені різні думки. Хтось сприймає відродження в сенсі прямого "відновлення", тобто збереження існуючої енерговитратної промислової моделі економіки. Уряд говорить про пріоритетність агропромислового сектору та енергозбереження. Ми, скоріше, приєдналися б до тих, хто на перше місце ставить "економіку знання" та інноваційну економіку – від розробок до впровадження. У цьому питанні ми солідарні з думкою Т. Пікетті (висловленою в його новій праці "Капітал у XXI сторіччі"): "Протягом тривалого періоду часу головною силою на користь більшої рівності була дифузія знань та навичок" [12]. Аналогічної точки зору дотримується і президент Світового банку Дж.Я. Кім, який високо оцінив такий підхід, зауваживши, що саме поширення знань та інвестування в людей (освіту та професійну підготовку) найбільше сприяють зменшенню нерівності як у світі в цілому, так і в межах окремих націй [13] (сама ця проблема стає дедалі серйознішою для України).

У цьому контексті навряд чи можна не сказати про боротьбу з корупцією. Існує думка, що "новий план Маршалла" повинен **зосередитися на післявоєнному відновленні – тобто відродженні економіки Донбасу** (можливо, в рамках нової промислової структури). Дуже важливим питанням є створення належних умов розвитку економіки, а звідси впливає й питання реформування податкової системи, боргової політики (і ще ширше – фіскальної політики держави взагалі), а також – питання демонополізації та підтримки малого бізнесу.

Не будемо зараз зупинятися на цих аспектах, оскільки вчені, які спеціалізуються у відповідних галузях, збираються детально проаналізувати ситуацію, що склалася. Але ще раз підкреслимо: саме розробка такої чіткої програми є ключовим моментом "нового плану Маршалла" для України, хоча зробити це нелегко (як свідчать багаторічні дискусії з цього приводу та численні урядові програми), проте іншого виходу у нас немає – ми не можемо постійно намагатися перестрибнути "економічну прірву" у два стрибки. Необхідно досягти згоди за основними пунктами та напрямками реформ, і в цьому контексті – **"хороше рішення сьогодні є кращим, ніж чудове рішення – завтра"**.

Тепер кілька слів стосовно інституціонального забезпечення "плану Маршалла". Можна спробувати прямо дублювати його класичний варіант і створити *спеціальні установи*: Західну адміністрацію та Українську адміністрацію (можливо, як дві частини єдиної інституції), а також спеціальну фінансову установу – Український банк реконструкції і розвитку (аналог "KfW"). Але можна уповноважити на це інші установи, делегувавши їм відповідні функції: наприклад, американським та європейським агентствам допомоги, а також банкам (Ексімбанку США та ЄІБ) і відповідним українським установам (НБУ та Нацпроект). Хоча можливим є і "комбінований варіант". Утім, це вимагає додаткового обговорення, оскільки всі варіанти мають свої "плюси" та "мінуси". І, на закінчення знову згадаємо два останніх уроки класичного "плану Маршалла" і наголосимо, що нам необхідно **швидко знайти "нового Маршалла" і терміново цей план реалізувати**. Причому в реалізації "нового плану Маршалла" для України не менше за нас

мають бути заінтересовані і наші європейські партнери, оскільки “успіх України може мати велике значення для розвитку цілої Європи” [14].

Список використаної літератури

1. *Геєць В.М., Гриценко А.А.* Вихід з кризи (Роздуми над актуальним у зв’язку з прочитаним) // Економіка України. – 2013. – № 6. – С. 4–19.
2. Support Ukrainians and they can help us build a fairer Europe // The Guardian. – 2014. – January 3.
3. *Aslund A.* Marshall’s postwar logic holds true in Ukraine today // Financial Times. – 2014. – October 22 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/f7889a8e-594e-11e4-9546-00144feab7de.html#axzz3I0m0D51s>.
4. Winston Churchill’s Iron Curtain Speech at Fulton, Missouri on March 5, 1946 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://history1900s.about.com/od/churchillwinston/a/Iron-Curtain.htm>.
5. *Haas J.* 60 Years of Marshall Plan Aid – A Critical Appraisal from an Austrian Perspective // Monetary Policy & the Economy / Österreichische Nationalbank. – 2007. – Q2/07. – P. 127.
6. *Tucker J.* The Marshall Plan Myth / The Free Market / The Mises Institute monthly. – 1997. – № 9. – September 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mises.org/freemarket_detail.aspx?control=120.
7. *Bradford DeLong J., Eichengreen B.* The Marshall Plan: History’s Most Successful Structural Adjustment Program. – Berkeley : University of California, NBER, and CEPR. – 1991. – October. – P. 29 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://delong.typepad.com/19911001-marshall_small.pdf.
8. *Ferguson N.* Dollar diplomacy: How much did the Marshall Plan really matter? // The New Yorker. – 2007. – August 27. – P. 3.
9. *Cowen T.* The Marshall Plan: Myths and Realities? / U.S. Aid to the Developing World. A Free Market Agenda. – Washington : Heritage Foundation, Mass. – 1985. – P. 65 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.gmu.edu/centers/publicchoice/faculty%20pages/Tyler/Marshall_Plan.pdf.
10. *Eichengreen B., Uzan M.* The Marshall Plan: Economic Effects and Implications for Eastern Europe and the Former USSR // Economic Policy. – 1992. – April 7. – P. 15.
11. *May S.* Measuring the Marshall Plan // Foreign Affairs. – 1948. – April [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.foreignaffairs.com/articles/23334/stacy-may/measuring-the-marshall-plan>.
12. *Piketty T.* Capital in the Twenty-First Century Quotes [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.goodreads.com/work/quotes/26224121-le-capital-au-xxie-si-cle>.
13. Banker to the Poor. A Conversation With Jim Yong Kim // Foreign Affairs. – 2014. – № 5. – Sept./Oct. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.foreignaffairs.com/discussions/interviews/banker-to-the-poor>.
14. *Wawro J.* Plan Marshalla dla Ukrainy, czy dla Ukraińców? / Salon 24 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://jurekw.salon24.pl/564043,plan-marshalla-dla-ukrainy-czy-dla-ukraincow>.

References

1. Heets’ V.M., Grytsenko A.A. *Vykhid z kryzy (Rozdumy nad actual’nym u zv’yazku z prochytanym)* [The way out from a crisis (Reflections about actual things after the

reading)]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2013, No. 6, pp. 4–19 [in Ukrainian].

2. Support Ukrainians and they can help us build a fairer Europe. *The Guardian*, January 3, 2014.

3. Aslund A. Marshall's postwar logic holds true in Ukraine today. *Financial Times*, October 22, 2014, available at: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/f7889a8e-594e-11e4-9546-00144feab7de.html#axzz3I0m0D51s>.

4. Winston Churchill's Iron Curtain Speech at Fulton, Missouri on March 5, 1946, available at: <http://history1900s.about.com/od/churchillwinston/a/Iron-Curtain.htm>.

5. Haas J. 60 Years of Marshall Plan Aid – A Critical Appraisal from an Austrian Perspective. *Monetary Policy & the Economy*, Österreichische Nationalbank, Q2/07, 2007, p. 127.

6. Tucker J. The Marshall Plan Myth. *The Free Market*. The Mises Institute monthly, September 1, 1997, No. 9, available at: http://mises.org/freemarket_detail.aspx?control=120.

7. Bradford DeLong J., Eichengreen B. The Marshall Plan: History's Most Successful Structural Adjustment Program. Berkeley, Univ. of California, NBER, and CEPR, October 1991, p. 29, available at: http://delong.typepad.com/19911001-marshall_small.pdf.

8. Ferguson N. Dollar diplomacy: How much did the Marshall Plan really matter? *The New Yorker*, August 27, 2007, p. 3.

9. Cowen T. The Marshall Plan: Myths and realities? in: *U.S. Aid to the Developing World. A Free Market Agenda*. Washington, Heritage Foundation, Mass. 1985, p. 65, available at: https://www.gmu.edu/centers/publicchoice/faculty%20pages/Tyler/Marshall_Plan.pdf.

10. Eichengreen B. and Uzan M. The Marshall Plan: Economic Effects and Implications for Eastern Europe and the Former USSR. *Economic Policy*, April 7, 1992, p. 15.

11. May S. Measuring the Marshall Plan. *Foreign Affairs*, April, 1948, available at: <http://www.foreignaffairs.com/articles/23334/stacy-may/measuring-the-marshall-plan>.

12. Piketty T. Capital in the Twenty-First Century Quotes, available at: <https://www.goodreads.com/work/quotes/26224121-le-capital-au-xxie-si-cle>.

13. Banker to the Poor. A Conversation with Jim Yong Kim. *Foreign Affairs*, Sept./Oct., 2014, No. 5, available at: <http://www.foreignaffairs.com/discussions/interviews/banker-to-the-poor>.

14. Wawro J. Plan Marshalla dla Ukrainy, czy dla Ukraińców? Salon 24, available at: <http://jurekw.salon24.pl/564043,plan-marshalla-dla-ukrainy-czy-dla-ukraincow>.

Стаття надійшла до редакції 5 листопада 2014 р.
